

Пилипенко А. А.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і бізнес-консалтингу,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

РОЗВИТОК ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасні умови ведення бізнесу характеризуються динамічністю та багатогранністю, що формує ряд особливостей господарювання, які повинні враховуватись системою обліку, проте часто виходять за межі його загальноприйнятих стандартів. Серед таких особливостей в умовах четвертої промислової революції виділяють цифровізацію та автоматизацію (без впровадження цифрових інструментів, як-от штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн, стає важкою оптимізація бізнес-процесів), глобалізацію (розвиток інформаційних технологій сприяв поширенню логістичних можливостей і підвищенню прозорості облікових даних), посилення конкуренції (нові технології збільшують кількість стейкхолдерів і рівень інноваційності продукції), акцент на соціальну відповідальність та сталий розвиток (важливість екологічних, соціальних і управлінських аспектів у звітності ESG), а також увагу до кібербезпеки (посилення вимог до захисту даних, зокрема згідно з GDPR).

Зазначені особливості суттєво впливають на організацію обліково-інформаційного забезпечення діяльності суб'єктів господарювання в цифровій економіці. Організацію такого забезпечення можна обмежити залученням нових елементів до методу обліку, що враховують особливості нового бізнесу. Наприклад, автоматизація вимагає інтеграції цифрових технологій в облікові процеси, таких як ERP-системи, блокчейн для обліку трансакцій, гібридні облікові системи. Важливим етапом буде визначення ролей виконавців, оскільки бухгалтерська служба не зможе самостійно реалізувати всі нові функції. Розвиток цифрових інструментів вимагатиме співпраці між фінансовими і ІТ-

фахівцями. Роль облікових даних також змінюється, вони перетворюються з інформаційного ресурсу на актив, що створює додану вартість. Водночас не вистачає методичних підходів для відображення таких активів у звітності. Отже підсилення вимог до якості облікової інформації, до розширення її аналітичності та до охоплення нею нових типів економічних об'єктів змінює параметри організації бухгалтерського обліку, який в умовах цифрової економіки потребує більшої інтегрованості з менеджментом, що досягається розглядом обліку як елементу корпоративної архітектури, описаної згідно якогось стандарту.

Наукова думка накопичила багато методів і стандартів створення бізнес-архітектури підприємства. Першою та найбільш обширною була модель Дж. Захмана, яка акцентувала увагу на моделюванні даних і їх розподілі між концептуальним та технологічним рівнями. Більшість досліджень з організації обліку не враховували цю модель, хоча її використання могло б допомогти забезпечити задоволення інформаційних потреб користувачів. Її розвитком стали методології TOGAF та BIZBOK, що містять концепт «інформації» як ключовий елемент. Їх перевагою є підтримка процесів створення цінності на підприємстві, що відображається у моделі інтегрованої звітності. Модель корпоративної архітектури також охоплює всі елементи, необхідні для формування, наприклад, звіту про управління. Прийняття підходу щодо застосування моделей корпоративної архітектури за для покращення параметрів організації обліково-інформаційного забезпечення менеджменту пов'язано з постійним вирішенням останнім питання реалізації стратегічного вибору та підтримки цього процесу за допомогою обліку. Сучасні дослідники визнають існування стратегічного обліку, хоча його зміст інтерпретується по-різному. Облік починає забезпечувати не лише консолідацію інформації про господарські операції, але й формування прогнозів і перспективної інформації. Завдяки технічним засобам підтримки прийняття рішень, аналітичні можливості облікових даних значно зростають. Поширюється використання розширеної аналітики, яка включає машинне навчання та штучний інтелект для отримання нових інсайтів. Це потребує структуризації даних, яку часто не передбачає традиційний облік.

Включення обліку до архітектурної моделі підприємства допомагає пов'язати робочий план рахунків з ключовими аспектами стратегічного вибору та прийнятими оперативними рішеннями. Також стає популярною парадигма «self-serve analytics», де користувачі самостійно створюють аналітичну звітність. Архітектурне моделювання допомагає інтегрувати таку аналітику з основними бізнес-процесами та спроможностями підприємства.

Цифрова трансформація та результати четвертої промислової революції самі по собі оказують вплив на організацію обліку, спричиняючи потребу застосування специфічних для суб'єктів цифрової економіки інструментів обліку і аналізу. Так, зміна поведінки споживача потребує більш деталізованого обліку та аналітики доходів і витрат, що реалізується більш тісною інтеграцією з CRM-системами через розгортання відповідної корпоративної архітектури. Орієнтація бізнесу на ESG стандарти потребує удосконалення класифікацій екологічних та соціальних витрат, разом з розвитком моделей відображення відповідних соціально-відповідальних ініціатив. Посилення вимог до кібербезпеки актуалізує питання залучення до комп'ютерних облікових систем підсистем шифрування даних та інструментів управління доступом. Застосування таких інструментів не є питанням організації збирання консолідованої обліково-аналітичної інформації, проте безпосередньо впливає на швидкість та оперативність процесів консолідації. Тут слід звернути увагу, що вирішення проблеми конфіденційності та безпеки облікових даних може вирішуватися розробкою політик кібербезпеки, які мають інтегруватися з управлінською обліковою політикою. При цьому відразу виникає проблема недостатньої підготовки кадрів, яка на організаційному рівні вирішується розробкою програм навчання та підвищення кваліфікації. Більш того, на відміну від загальноприйнятих підходів такі програми мають враховувати розподіл ролей облікової системи між організаційними підрозділами.

Реалізація подібних змін щодо розширення функціональності обліку або щодо впровадження нових варіантів інформаційно-аналітичного забезпечення менеджменту вимагає відповідного розширення функцій бухгалтерської служби.

Проте тут постає питання щодо того, хто на підприємстві буде реалізовувати ці додаткові функції, адже це не традиційне завдання бухгалтерії. Це викликає дискусії про роль бухгалтерів, їх зарплатню та відносини з керівництвом. Частково ці питання вирішуються через належну корпоративну культуру, але також доцільно розробити організаційно-рольову модель підприємства. Облік може бути частиною бізнес-процесів, які виконують різні структурні підрозділи. Це також допомагає уникнути дублювання інформації через побудову карт бізнес-здібностей, які можна реалізувати за допомогою no-code платформ.

Зроблений акцент на розвиток інструментальної складової організаційного процесу потребує використання нових та оновлення існуючих принципів реалізації обліково-інформаційного процесу. До складу таких принципів слід віднести принципу цифрової інтегрованості (реалізує вимогу повної інтеграцій облікових процесів з цифровими платформами), комплаєнсу (в рамках вимоги автоматизованого моніторингу змін вимог та адаптації системи обліку), прозорості (забезпечує транспарентність облікових даних через розвиток технологічного підґрунтя, зокрема блокчейн-технологій), клієнтоорієнтованість (поширення розуміння обліку як сервісної функції, що реалізує запити бізнес-системи більш високого рівня), інтегрованості (облікова система має реалізовувати в рамках архітектури бізнес-процесів, а точніше виступати складовою корпоративній архітектурі підприємства). При використанні цих принципів слід розрізняти організацію обліково-інформаційного забезпечення управління функціонуванням та управління розвитком підприємств. Відмінності полягатимуть перш за все в меті та фокусі організаційного процесу. Якщо забезпечення функціонування орієнтується на збирання інформації щодо поточних господарських операцій та оперативне управління бізнес-процесами, то облікова підтримка процесів розвитку вимагає розширення обсягів прогностичної інформації, залучення в обліковий процес інструментів предиктивної аналітики, відстеження інноваційних витрат тощо. Відмінності в часових горизонтах також відбиваються на параметрах організації облікового процесу, перш за все через більший часовий горизонт та глибшу інтеграцію з стратегічним процесом.